

Høringsuttalelse fra Språkrådet om rapporten *Finansiering av universiteter og høyskoler*

Språkrådet viser til rapporten *Finansiering av universiteter og høyskoler*, som ble overlevert til Kunnskapsdepartementet 17. mars 2022. Språkrådet viser også til NOU 2022: 2 *Akademisk ytringsfrihet*, som ble overlevert til Kunnskapsdepartementet 21. mars 2022. I høringsbrevet til NOU-en blir det opplyst om at synspunkt på bruk av utviklingsavtalene og på formidlingsindikatoren blir kommentert i høringen til finansieringsrapporten. Denne høringsuttalelsen fra Språkrådet omhandler først og fremst formidlingsindikatoren og utviklingsavtalene.

Språkrådet understreker at dersom finansieringssystemet for universiteter og høyskoler skal inneholde indikatorer, må disse indikatorene dekke alle sektorens oppgaver – forskning, utdanning og formidling.

Språkrådet foreslår at utviklingsavtalene inneholder både mål knyttet til formidling og mål for vedlikehold og videreutvikling av norsk fagspråk.

Språkrådet foreslår også at utviklingsavtalene til spesifikke statlige universiteter og høyskoler inneholder krav til og mål for små humaniorafag av nasjonal betydning.

Bakgrunn for innspillene fra Språkrådet

Språkrådet er statens forvaltningsorgan i språkspørsmål og følger opp den norske språkpolitikken på oppdrag fra Kulturdepartementet. Språkrådet skal føre tilsyn med hvordan de som har plikter etter språkloven, praktiserer og etterlever rettsreglene, og veilede om hva som skal til for å oppfylle kravene i loven.

Grunnloven paragraf 100 pålegger myndighetene å legge til rette for en åpen og opplyst offentlig samtale. Et velfungerende moderne demokrati er blant annet avhengig av en opplyst og informert befolkning som har tillit til myndighetene. Derfor bør vi alle ha tilgang til forskningsbasert kunnskap på norsk som gjør det mulig å sette seg inn i viktige og aktuelle samfunnstema.

Formålet med språkloven er å styrke norsk språk, slik at det forblir et samfunnsbærende språk som skal kunne brukes på alle samfunnsområder og i alle deler av samfunnslivet i Norge. I den norske språkpolitikken er utvikling av fagspråk i universitets- og høyskolesektoren pekt ut som særlig viktig for at målet om norsk som samfunnsbærende språk skal kunne nås. Ifølge universitets- og høyskolelovens paragraf 1-7 har universitetene og høyskolene ansvar for å vedlikeholde og videreutvikle norsk fagspråk.

Formålet med språkloven er også å sikre at offentlige organ tar ansvar for å verne og fremme norsk tegnspråk og de nasjonale minoritetsspråkene kvensk, romani og romanes.

I språklovsproposisjonen (Prop. 108 L (2019–2020) *Lov om språk (språklova)*) er det fremhevet at språkpolitikken skal være sektorovergripende. Det innebærer at hvert departement har ansvar for å følge opp språkpolitikken på sitt ansvarsområde. Skal Stortinget kunne følge med på språkutviklingen, blant annet når det gjelder forholdet mellom norsk og engelsk, må det etableres indikatorer som kan gi informasjon om språksituasjonen og språkutviklingen i de forskjellige samfunnssektorene (s. 23).

Merknader til formidlingsindikator

Språkrådet mener at dersom finansieringssystemet for universiteter og høyskoler skal inneholde indikatorer, må disse indikatorene dekke alle sektorens oppgaver slik de er nedfelt i universitets- og høyskoleloven, jf. paragraf 1-1 (formålsparagrafen) og paragraf 1-3 (institusjonenes oppgaver). Det vil si at det må være indikatorer for både forskning, utdanning og formidling. De to sistnevnte er spesielt viktige for at sektoren skal kunne oppfylle det ansvaret den har for å vedlikeholde og videreutvikle norsk fagspråk, jf. paragraf 1-7 i den samme loven.

Begrunnelse for Språkrådets forslag

Både Hatlen-utvalget og Kierulf-utvalget påpeker at dagens finansieringssystem mangler indikatorer for formidling. Dagens system har disse indikatorene, satt opp etter institusjonenes samfunnsoppdrag:

- *utdanning*: studiepoeng, uteksaminerte kandidater, avlagte doktorgrader (delvis utdanning)
- *forskning*: avlagte doktorgrader (delvis forskning), vitenskapelig publisering, div. andre inntekter til forskning (EU, NFR, BOA)
- *formidling*: mangler indikatorer

I tillegg er det en indikator som belønner internasjonalisering (antall utvekslingsstudenter). Det er også sterke føringer om internasjonalisering både i St.mld. nr. 14 (2008–2009) *Internasjonalisering av utdanning* (internasjonaliseringsmeldingen) og i Meld. St. 7 (2020–2021) *En verden av muligheter* (mobilitetsmeldingen) i tillegg til det som ligger i tildelingsbrevene til universitetene og høyskolene.

Stillingsstrukturen og karriereveiene i UH-sektoren favoriserer også forskningsarbeid og i den senere tid til en viss grad undervisningskompetanse, mens formidlingsarbeid ikke har meritteringsordninger knyttet til seg (jf. s. 51 i Kierulf-rapporten).

Språkrådet har som en av sine oppgaver å følge med på den språklige utviklingen i UH-sektoren, jf. *Språkstatus 2021* ([sprakstatus-2021.pdf \(sprakradet.no\)](#)). Vi ser at det sterke fokuset først og fremst på forskning og forskningspublisering, men også på internasjonalisering, har ført til at engelsk blir mer og mer dominerende i sektoren.

Forskningen er i stor grad internasjonal, og på de fleste forskningsfelt er engelsk blitt det internasjonale fellesspråket for utveksling av forskningsresultater. Det er gode grunner til at mye av den faglige kommunikasjonen mellom forskere må foregå på engelsk, men det er samtidig et problem at engelsk tar mer og mer over som formidlings- og undervisningsspråk. I vedlegg til [Tilstandsrapport for høyere utdanning 2022](#) kan vi lese at undervisningen foregikk på engelsk i mer enn 25 prosent av emnene det ble avlagt eksamen i, i 2021. Andelen har økt jevnt og trutt fra i overkant av 15 prosent for ti år siden. Rapporten viser også en jevn økning i antallet mastergradsoppgaver som blir skrevet på engelsk, samtidig som antallet oppgaver på norsk synker. Dette skjer til tross for at 85–90 prosent av de uteksaminerte masterkandidatene skal ut i det norske arbeidslivet utenfor academia og forskning¹, et arbeidsliv som trenger folk som behersker norsk både skriftlig og muntlig.

I dette systemet er det ingen nasjonale insentiver for formidling, verken for institusjonene eller for den enkelte ansatte. Dette fører til at den delen av UH-sektorens samfunnsoppdrag

¹ [Å snakke fag på et språk andre forstår. Norsk fagspråk i høyere utdanning og arbeidsliv \(sprakradet.no\)](#), s. 7.

som er viktigst for den norske offentligheten – og for det norske fagspråket –, blir lite vektlagt. Dette blir også understreket i finansieringsrapporten (s. 31):

Flere har pekt på at insentivene i finansieringssystemet også kan virke negativt på mangfoldet internt ved institusjonene. Når indikatorene tolkes som et verdisystem, kan forskere som bruker tid på andre aktiviteter, oppleve at de handler på tvers av forventningene. Det gjelder blant annet om man bruker tid på å skrive norskspråklige læremidler, formidler til yrkesfelt eller allmennheten, kommersialiserer eller gjør andre innovasjonsaktiviteter, tilrettelegger forskningsdata for deling eller driver kunstnerisk utviklingsarbeid. Det er vanskelig å si hvilke effekter dette har på den faktiske adferden, men de stadige tilbakemeldingene tyder i hvert fall på at insentivene bidrar til uklarhet i styringen og skaper misnøye for manglende anerkjennelse av aktiviteter som ikke har egne insentiver, men som er en del av samfunnsoppdraget.

Hva er formidling?

Kierulf-utvalget har i sin rapport drøftet en formidlingsindikator som del av finansieringssystemet (pkt. 7.3.2). Her har utvalget spesifisert

1. hvilke krav som bør stilles til akademisk formidling
2. hvordan formidling bør registreres
3. hvilke aktiviteter som bør inngå i en formidlingsindikator

Kriteriene som er satt opp her, bør også kunne benyttes til å si noe om hva formidling i høyere utdanning bør være, og hvordan slik formidling bør omhandles. Med dette som utgangspunkt har Språkrådet ingen kommentarer til punkt 1, men har følgende kommentarer til punkt 2 og 3, og disse gjelder først og fremst hensynet til norsk fagspråk:

Punkt 2 – Hvordan bør formidling registreres: Utvalget mener at det som minimum må registreres «hvilken formidlingsvirksomhet som er gjennomført og i hvilket forum formidlingen er kommunisert» (s. 93). Språkrådet mener at det også bør registreres hvilket språk formidlingen er gjennomført på, slik at det skal være mulig å følge med på om formidlingen inngår i ansvaret institusjonene har for det norske fagspråket, og om formidlingen dermed er rettet mot en norsk offentlighet.

Punkt 3 – Hvilke aktiviteter bør inngå i en formidlingsindikator: Utvalget mener at disse aktivitetene vil være hensiktsmessige (s. 94):

- Skriftlig bidrag i media (kronikker, leserinnlegg og leksikonartikler)
- Egen digital formidling (bloggpost, podkast)
- Intervju, deltakelse i media, dokumentar
- Foredrag (unntatt foredrag for fagfeltet)

Med tanke på norsk fagspråk er det først og fremst den skriftbaserte, kvalitetssikrede formidlingen som er viktig. Av de aktivitetene som er skissert ovenfor, bør først og fremst leksikonartikler inngå i formidlingsindikatoren, men også bloggposter kan være aktuelle. I tillegg mener Språkrådet at følgende aktiviteter bør registreres som formidling i et indikatorsystem:

- terminologiarbeid, dvs. utarbeiding av norsk terminologi som kan tas inn i Termportalen ved Universitetet i Bergen, slik at den blir tilgjengelig for både ansatte og studenter på universitetene og høyskolene, men også for f.eks. oversettere,

journalister, kommunikasjonsmedarbeidere og andre som måtte ha behov for den (jf. Kierulf-rapporten, s. 55 f)

- lærebøker og andre typer læremidler som er sentrale sjangre for å opprettholde et fullt ut funksjonelt fagspråk

Særlig lærebøker er en sjanger der fagfolk får praktisert fagspråket i lengre resonnementer, og der de får prøvd ut hvilke fagtermer som fungerer i praksis. Slike tekster vil også vise studenter og andre hvordan fagspråket brukes i praksis. Kierulf-utvalget drøfter lærebøker som en del av formidlingen (s. 56) og viser til at Kunnskapsdepartementet tidligere har utelukket lærebøker som del av finansieringssystemet fordi de «kan gi personlig fortjeneste». Dette er et argument som er vanskelig å forstå, da fortjenesten ved å skrive lærebøker på norsk er temmelig begrenset², og da det dessuten også ligger en «personlig fortjeneste» i andre forsknings- og formidlingskategorier (f.eks. opprykk, honorarer o.l.). Dersom formidling skal registreres uavhengig av finansieringssystemet, bør skrijving av lærebøker inngå som en del av formidlingen.

Skal institusjonene kunne følge med på det arbeidet de gjør for norsk fagspråk, og dermed oppfylle paragraf 1-7 i UH-loven, bør leksikonartikler (og ev. bloggposter), terminologiarbeid og lærebøker registreres spesifikt. Dette vil også gjøre det enklere for institusjonene å rapportere på slikt arbeid (jf. årets tildelingsbrev til universitetene og høyskolene).

Språkrådet støtter også Kierulf-utvalgets forslag om en kraftig forenkling av rapporteringssystemet for formidlingsvirksomhet i forbindelse med at Cristin fases ut og erstattes med Nasjonalt vitenarkiv. Og som utvalget skriver: «Det vil bli behov for slik registrering uavhengig av om det blir tatt inn en formidlingsindikator i finansieringssystemet» (s. 94).

Forslaget fra Hatlen-utvalget

Hatlen-utvalget foreslår å fjerne de aller fleste av indikatorene i finansieringssystemet, men foreslår å videreføre disse indikatorene, plassert etter samfunnsoppdraget:

- *utdanning*: studiepoeng, avlagte doktorgrader (delvis utdanning)
- *forskning*: avlagte doktorgrader (delvis utdanning)

Dette forslaget mangler også en formidlingsindikator, selv om det i utvalgets mandat står at regjeringen ønsker «en finansiering av universiteter og høyskoler som fremmer *det brede samfunnsoppdraget til institusjonene*» (vår kursivering). Utvalget avviser muligheten for en slik indikator blant annet fordi det er vanskelig å måle formidling.

Språkrådet vil ikke ta stilling til hvordan finansieringssystemet for universiteter og høyskoler bør organiseres, og hvilke indikatorer det bør inneholde. Men vi vil understreke at dersom systemet med indikatorer opprettholdes, bør alle tre delene av samfunnsoppdraget som er eksplisitt uttrykt i formålsparagrafen i universitets- og høyskoleloven, være representert.

Språkrådet vil også understreke at det – uavhengig av finansieringssystemet – er viktig å ha indikatorer for de forskjellige aktivitetene i UH-sektoren, inkludert formidling. Disse indikatorene må også skille på språk, hovedsakelig norsk og engelsk (jf. språkløvsproposisjonen om indikatorer for å måle språkutvikling).

² [Fastsetting av pensum i høyere utdanning. En kvalitativ undersøkelse av Opinion på vegne av Kopinor](#), s. 26 f.

Merknad til utviklingsavtalene

Språkrådet foreslår at utviklingsavtalene til de statlige universitetene og høyskolene bør inneholde mål knyttet til formidling. Dessuten bør de inneholde mål for vedlikehold og videreutvikling av norsk fagspråk

Språkrådet foreslår også at utviklingsavtalene til spesifikke statlige universiteter og høyskoler bør inneholde krav til og mål for små humaniorafag av nasjonal betydning.

Begrunnelse for forslagene

Formidling

Skal vi ha «en åpen og opplyst samtale», som det står i Grunnloven paragraf 100, trenger vi formidling på norsk. Det er viktig for det norske demokratiet. Skal vi ha formidling på norsk, trenger vi et norsk fagspråk. Siden universitetene og høyskolene i henhold til UH-loven har ansvar for å vedlikeholde og videreutvikle det norske fagspråket, må det også bli stilt krav til eller satt et mål for formidlingsaktiviteter. Dersom finansieringssystemet for universitetene og høyskolene ikke inneholder en indikator for slike aktiviteter, bør et slikt krav eller slike mål være nedfelt på andre måter.

Språkrådet ser for seg to kanaler for slike krav og mål:

- De årlige tildelingsbrevene fra Kunnskapsdepartementet: Her vil det kunne formuleres mer overordnede krav til formidling som gjelder nasjonalt for alle institusjonene, og som det også må rapporteres på i årsrapportene. Dette kan for eksempel gjelde de delene av formidlingen som er særlig viktige for det norske fagspråket, og som dermed vil kunne hjelpe institusjonene til å oppfylle kravene i UH-loven paragraf 1-7 (se kategoriseringene ovenfor under formidlingsindikator).
- De flerårige utviklingsavtalene mellom institusjonene og Kunnskapsdepartementet: Her vil det kunne formuleres mer spesifikke krav og mål for de enkelte institusjonene, for eksempel knyttet til spesielle fagområder. Dette samsvarer med forslaget fra Kierulf-utvalget (s. 113).

Skal institusjonene kunne følge med på sitt eget formidlingsarbeid, trengs det indikatorer for de forskjellige formidlingskategoriene i det nye Nasjonalt vitenarkiv (se ovenfor under formidlingsindikator).

Små fag i humaniora

Finansieringsrapporten inneholder et sitat fra styringsmeldingen: «[Utviklingsa]vtalene vil blant annet kunne benyttes for å følge opp institusjonenes dimensjonering av utdanningstilbudet for å møte nasjonale og regionale kompetansebehov» (s. 56). Språkrådet er bekymret for små fag i humaniora som er nødvendige for å dekke viktige nasjonale oppgaver og nasjonale kompetansebehov. Det gjelder disse fagene:

- Navnegransking: Faget er viktig for forvaltning av norsk språk generelt og lov om stadnamn spesielt.
- Leksikografi: Faget er viktig for å sikre gode, oppdaterte leksikalske ressurser, slik at skoleverk, offentlig sektor og privat næringsliv får tilgang til informasjon om rettskriving. Faget er viktig også for utvikling av norsk språkteknologi.
- Terminologi: Utvikling av terminologi på alle fagområder er en forutsetning for et levende og fullverdig norsk fagspråk, som igjen er en forutsetning for

samfunnsdebatt på norsk og en opplyst offentlighet. Det er også viktig for utvikling av norsk språkteknologi.

- Norsk tegnspråk: Forskning og høyere utdanning er viktig for utviklingen av det norske tegnspråksamfunnet, og forskning i og på tegnspråk er særlig viktig for å verne og fremme språket (jf. språklovens formålsparagraf).
- De nasjonale minoritetsspråkene kvensk, romani og romanes: Enkeltinstitusjoner må få ansvar for forskning på og utdanning i disse språkene for at Norge som nasjon skal kunne verne og fremme dem (jf. språklovens formålsparagraf).

Se for øvrig Språkrådets innspill til den neste langtidsplanen for forskning og høyere utdanning ([Innspill til neste Langtidsplan for forskning og høyere utdanning - regjeringen.no](https://www.regjeringen.no)).

Oppsummering

Språkrådet understreker at dersom finansieringssystemet for universiteter og høyskoler fortsatt skal inneholde indikatorer, bør alle tre delene av institusjonenes samfunnsoppdrag, eksplisitt uttrykt i formålsparagrafen i universitets- og høyskoleloven, være representert. For øvrig vil ikke Språkrådet ta stilling til hvordan finansieringssystemet bør organiseres.

Språkrådet understreker også at det uavhengig av finansieringssystemet er viktig å ha indikatorer for de forskjellige aktivitetene i UH-sektoren. Disse indikatorene må også skille på språk, hovedsakelig norsk og engelsk. Med slike indikatorer vil både Stortinget og de enkelte institusjonene kunne følge med på språkutviklingen i sektoren. I den forbindelse er det viktig å kunne registrere særlig den delen av formidlingen som er viktig for norsk fagspråk.

Språkrådet foreslår at utviklingsavtalene til de statlige universitetene og høyskolene inneholder mål knyttet til formidling. De bør også inneholde mål for vedlikehold og videreutvikling av norsk fagspråk. Dessuten bør Kunnskapsdepartementets tildelingsbrev inneholde mer overordnede, nasjonale krav til formidling, for eksempel den delen av formidlingen som er særlig viktig for det norske fagspråket.

Språkrådet foreslår også at utviklingsavtalene til spesifikke statlige universiteter og høyskoler inneholder krav til og mål for små humaniorafag av nasjonal betydning. Disse fagene er navnegranskning, leksikografi, terminologi, norsk tegnspråk og de nasjonale minoritetsspråkene.